

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

(Ὁ μάγος τοῦ χρονογραφήματος)

Τοῦ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΡΑΛΗ

Ὁ Νιρβάνας πεθαίνοντας πῆρε μαζί του ἓνα μεγάλο κομμάτι ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Γιατί μόνον αὐτός ἤξερε νὰ μᾶς τὴν παρουσιάζει σ' ὅλες τὶς μορφές της, σ' ὅλες τὶς ἀποχρώσεις της, σ' ὅλες τὶς ἀνεπαίσθητες ἐκδηλώσεις της, καὶ νὰ μᾶς τὴ δίνει μὲ χάρη καὶ νοστιμάδα τέτοια, πὺ θά ἦταν λίγο εἰάν θὰ λέγαμε ὅτι μᾶς ἔκανε νὰ βλέπουμε ὅλα τὰ πράγματα μὲ τοὺς δικoὺς του φακοὺς, τοὺς φακοὺς τῆς εὐθυμίας.

Ὁ Νιρβάνας ἦταν ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἕλληνας χρονογράφος. Σεβαστὸ καὶ τὸ ἄλλο τὸ ἔργο του τὸ ποιητικὸ, τὸ δραματικὸ, τὸ μυθιστοριματικὸ καὶ διηγηματικὸ. Πάνω ἀπ' αὐτὰ ὅμως ἦταν χρονογράφος. Ἐνας γίγαντας πού ἐπὶ σαράντα ὀλόκληρα χρόνια ἔγραφε καθημερινά ἀπὸ ἓνα χρονογράφημα, καὶ πολ-
λές φορές ἀπὸ δύο, ὅταν τύχαινε νὰ ἐργάζεται ταυτόχρονα σὲ δύο ἡμερίδες.

Ἄν ὁ Κονδυλάκης θεωρεῖται ὁ πατέρας τοῦ ἑλληνικοῦ χρονογραφήματος, ἀναντίρρητα ὁ Νιρβάνας εἶναι ὁ αἰσθητικὸς τοῦ χρονογραφήματος. Λέγοντας ὁ μὴ τούτο, γεννιέται ἡ ἐρώτησις ἂν τὸ χρονογράφημα εἶναι τέχνη τί τέλος πάντων εἶναι τὸ χρονογράφημα; Ὁ ἴδιος ὁ Νιρβάνας, ὁ πῖο ἀρμόδιος, ἔδω-
σε τὸν ὄρισμό του καὶ μεῖς ὀφείλομε νὰ τὸν δεχθοῦμε. Λέγει λοιπὸν γι' αὐ-
τὸ ὁ Νιρβάνας. «Εἶναι ἡ καθημερινὴ ἱστορία τῆς ζωῆς καὶ ἡ φιλοσοφία της. Εἶ-
ναι ἡ ἱστορία—θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῆ κανεὶς—τοῦ λεπτοῦ καὶ τοῦ δευτερο-
λέπτου. Συμβάντα, ἐπεισόδια, σκηναὶ τῆς ζωῆς, ἀσημαντα κάποτε γεγονότα
τὰ ὁποῖα θὰ περνοῦσαν ἀπαρτιήρητα—χαρακτηριστικὰ ὅμως μᾶς καταστάσεως
ἢ μᾶς νοοτροπίας τῆς ἐποχῆς—παραλαμβάνονται ἀπὸ τὸν χρονογράφον, ἱστο-
ριοῦνται, διυλίζονται, καλοῦνται ν' ἀποδώσουν τὴν βαθυτέραν οὐσίαν καὶ κάπο-
τε τὴν βαθυτέραν τῶν ἔννοιαν. Ἔτσι ὁ χρονογράφος ἀντλεῖ συχνὰ τὰ θέματα
του ἀπὸ τὶς πλέον διαφορετικὰς πηγὰς: ἀπὸ μίαν μικράν εἶδησιν τῆς ἡμε-
ρίδος, ἀπὸ μίαν ἐντύπωσιν τοῦ δρόμου, ἀπὸ ἓνα ἀστυνομικὸν χρονικὸν, ἀπὸ ἓ-
να θέμα γενικῆς συζητήσεως, ἀπὸ ἓνα τίποτε κάποτε. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ κύρι-
οι, εἶναι ἡ ζωὴ. Εἶναι ἡ ζωὴ εἰς τὴν αὐτόματον ἐκδήλωσίν της καὶ εἰς τὴν
περαστικὴν της ἔκφρασιν. Ὁ ἄγγελος φιλόσοφος Ἐρμυτερο Σπένσερ, ἀγαποῦσε
νὰ ζητῆ ἀπὸ τὰς ἀτλάς ἀγγελλίας τῶν ἡμερίδων τὸ κοιτήριον τοῦ πολιτισμοῦ

μιάς εποχής. Ἀπό κάτι ἀνάλογον ὁ χρονογράφος ἀναζητεῖ συχνά τὴν φιλοσοφίαν τῆς ζωῆς. Καί ἐφ' ἧσον ἠμπορεῖ νά γίνεται ζωγράφος καί κριτὴς τῆς ζωῆς, δημιουργεῖ, καί μέ τά προχειρότερα κάποτε τῶν μέσων, ἔργον τέχνης.

Ἄλλου πάλι ὁ ἴδιος ὁ Νιρβάνας χαρακτηρίζει τὸ χρονογράφημα, ὡς ἓνα εἶδος «παραλογοτεχνικό», κάτι δηλαδή μεταξὺ καλῆς δημοσιογραφίας καί λογοτεχνίας. Ὅπως καί νᾶχουν τά πράγματα, τὸ χρονογράφημα εἶναι μετὰ τὸ κύριον ἄρθρον ἢ ψυχὴ μιᾶς ἐφημερῶς. Οἱ ἀναγνώστες δὲν τὸ διαβίζουν ἀπλῶς, τὸ ρουφᾶνε. Ὅσο πῶς κοντήτερα εἶναι στὸν μέσον ἄνθρωπο, ὅσο δηλαδή κατορθώνει ὁ χρονογράφος νά βάζει σέ κίνηση τὴν λαϊκὴν ψυχὴν μέ ὅλες τὶς λεπτές τῆς συστάσεις τῆς, τότε ὁ χρονογράφος γίνεται ἓνα πραγματικό ἴνδαλμα. Καί τέτοιος στάθηκε ὁ Νιρβάνας. Ἀπὸ τοὺς θαμῶνες τοῦ καφενεῖου, τοὺς πελάτες τῶν κουρείων, τοὺς μικρονοικοκυραῖους, τοὺς φοιτητές, τοὺς στρατιῶτες, τοὺς διανοουμένους ἀπ' ὅλους γενικά τοὺς γνωρίζοντας γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἐδιαβάζετο ἐρουφιῶταν. Καί τὸ χρονογράφημά του ἦταν ἡ—γραμμὴ—θὰ λ'γάμε τῆς πορείας τῆς ζωῆς. Μ' ἡ γραμμὴ σκιαγραφημένη πάντα μέσ τὸ χιοῦμορ, τὴν εὐθυμία, τὴν σάτυρα, τὸν σαρκασμὸ, τὴν καλωσύνη καί τὴν ἀγαθότητα. Οὐδέποτε μέσα στίς δέκα χιλιάδες τῶν χρονογραφημάτων του πείραξε κανέναν προσωπικά πονηνά δέ φαίνεται νά ρίχνει στό λαὸ μῖσος, νά σπέρνει διχόνοιες εἶδε τά πράγματα καθαρά, ἀγνά, ξάστερα, χωρὶς προσωπικές ἰδιοτελείας, χωρὶς ὑμνολογίες καί λιβανισμοὺς. Στάθηκε στό παρατήριό του καί κοιτοῦσε, σκόπευε καί ἔγραφε τὰ χρονογραφήματά του Μέσα στίς γραμμές ἐκείνης τῆς εὐθυμίας ξεπηδιῶσαν σεμνά καὶ ἀθόρυβα, ὁ φιλόσοφος, ὁ ἀνθρωπιστής. Εἶδε τὶς πληγές τῆς κοινωνίας καί σάν γιατρὸς—ὅπως καί γιατρὸς ἦταν καί στό καθ' ἑαυτὸ ἐπάγγελμά του, γιατρὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ—θὲ λησε νά γιατρέψῃ καί νά ξαναδώσει τὴν χαρὰ καί τὴν ἠθικὴν ὑγείαν στοὺς ἀνθρώπους.

Σκόπτει, ἀλλὰ ὁδηγεῖ καί δείχνει καί φανερῶνει. Εἶδε τὶς κοινωνικὰς συνθηκὰς καί γέλασε πολὺ μαζί τους, τά κοινωνικά ψεῦδη, τὶς ἀστειότητες πού παρουσιάζει ἡ σοβαροφάνεια, ἡ ἐπιδερμικὴ μάθησις, ἡ σοφία τῶν ἀμαθῶν καί ἡ κατασυσῶν τῶν πολιτικῶν σαλντιμπάγκων. Ἀγάπησε μ' ὅλην τὴν καρδίαν τὰ ζῶα. Στὴν ἑλληνικὴ λογοτεχνία δύο συγγραφεῖς ἔκανον τὰ τετράποδα τοὺς πῶς καλλίτεροὺς φίλους τους. Ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου καί ὁ Παῦλος Νιρβάνας. Γιά τὸν Νιρβάναν κάθε ζῶον εἶναι μιὰ ψυχὴ. Ἐνας ἄκακος συνοδοιπόρος μας, ἓνας πιστὸς σύντροφος, μιὰ καρδιά γεμάτη ἀφοσίωσις καί πίστις. Ποιὸς δὲν θυμᾶται τὰ χρονογραφήματά του γιὰ τ' ἄλογα, πού βαρυφορτωμένα ξυλοκοπιῶνται ἀπὸ ἀγνώμονες καρραγωγεῖς, τὰ σκυλάκια πού δηλητηριάζονται μέ τὶς φῶλες, τὶς τραγικὰς κλοῦβες, τοὺς μπόγηδες, καί τόσα καί τόσα ἄλλα.

Μέ τὸ χρονογράφημά του ὁ Νιρβάνας διοχέτευε στό λαὸ τὶς πεποιθήσεις του καί τὶς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις του, πού ὅπως σωστὰ παρατήρησε πρῶτος ὁ Σωρῆρης Σκίπης, ἦσαν ἐπηρεασμέναι ἀπὸ τὴν Ἰνδικὴν Φιλοσοφίαν. Ἄλλως τε καὶ αὐτὸ του τὸ ψευδώνυμο, Παῦλος Νιρβάνας, εἶναι δηλωτικὸ αὐτῆς τῆς ἀντίληψης του. Ὅπως ξέρουμε τὸ πραγματικὸν τοῦ ὄνομα ἦταν Πέτρος Ἀποστολίδης. Ἡ βροχιμνικὴ θεωρία τοῦ κατευνασμοῦ τῶν ἀνθρώπων παθῶν καὶ ἡ ἀπόκτησις τῆς ἀταραξίας ἦταν τὸ πιστεῦμα του. Μ' αὐτὸ δὲν θέλουμε νά πούμε ὅτι ὁ Νιρβάνας ὑπῆρξε ἀδιάφορος. Κάθε ἄλλο, μέσα ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ἀταραξίαν ὑπῆρξε ἓνας νοῦς, μιὰ βαθειὰ σκέψις, μιὰ διάνοια. «Ἡ στωϊκότητά του, γράφει γι' αὐτόν ὁ Αἰμίλιος Χουρμούζιος, ἦταν ἡ βάση πού ἐπάνω τῆς στηρίζονταν ὁ ὀρθολογισμὸς του καί ἄποιο δόγμα ἐγκατεστήσεως πού συγγενεῦει ἴσως μέ τὴν Τολστοϊκὴν «μὴ ἀντίστασις». Ἀπέναντι στό Νέον στάθηκε μ' ἐπιφύλαξιν ἀλλὰ χωρὶς ἐχθρότητα. Στίς ὥρες τῶν ἐνθουσιασμῶν τὸ δέχτηκε, ἐνῶ ἄλλοι στὴ δικὴν του θέσιν ἴσως τὸ ἰπέφευγε.